

УДК 341.171

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.5.31>

КАТЕГОРІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ЗГУРТОВАНOSTІ В СУЧАСНОМУ ПРАВІ ЄС: ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ

Микієвич М.,

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри європейського права,
факультет міжнародних відносин,
ЛНУ імені Івана Франка
ORCID: 0000-0001-5413-183X
e-mail: mykhailo.mykievych@lnu.edu.ua*

Шиян М.,

*аспірант,
кафедра європейського права,
факультет міжнародних відносин,
ЛНУ імені Івана Франка
ORCID: 0009-0008-4219-4284
e-mail: mykola.shyian@lnu.edu.ua*

Микієвич М., Шиян М. Категорія соціальної згуртованості в сучасному праві ЄС: поняття та зміст.

Стаття присвячена аналізу категорії соціальної згуртованості в сучасному праві та політиці Європейського Союзу. Розглянуто згуртованість не лише як інструмент регіональної політики, а насамперед як фундаментальний принцип права ЄС, що визначає стратегічні напрями розвитку Союзу та його інтеграційну логіку. Особливу увагу приділено практичному значенню цього принципу для України в умовах післявоєнного відновлення та європейської інтеграції, включно з реалізацією механізму Ukraine Facility. Для поглиблення розуміння згуртованості як динамічного соціально-правового явища стаття звертається до постнекласичних парадигм, зокрема до системної теорії Нікласа Лумана (Niklas Luhmann) та концепції дисипативних систем Іллі Пригожина (Ilya Prigogine). Ці підходи дають підстави розглядати складні соціальні системи як відкриті, самоорганізовані та контекстуально плинні, у межах яких згуртованість постає не як утопія статичної єдності, а як процес підтримання цілісності, що запобігає розпаду, зберігаючи множинність у русі. У такому контексті згуртованість розкривається як здатність суспільства триматися разом і функціонувати як ціле, попри наявні внутрішні напруження та конфлікти. На основі аналізу правових актів, наукових підходів і стратегічних документів ЄС у статті обґрунтовується необхідність інтегрованого бачення згуртованості як принципу єднання без примусу, що поєднує солідарність, ринкову ефективність та інституційну стійкість у межах європейського проєкту.

Таким чином, згуртованість постає як фундаментальний принцип права та управління ЄС, що має горизонтальну обов'язковість для всіх політик Союзу і тісно пов'язаний із принципами солідарності та субсидіарності. Вона є практичним втіленням гасла “Єдність у різноманітті” та слугує основою для інтеграції, не применшуючи ролі національних держав. Для України, в контексті євроінтеграції, критично важливим є засвоєння сутності принципу – єднання без примусу, де плюралізм є джерелом міцності, а не загрозою. Глибоке розуміння цієї логіки дозволить сприймати інтеграцію до ЄС як цілеспрямований рух до простору свободи і взаємної підтримки, посилюючи національну стійкість.

Ключові слова: згуртованість (когезія), соціальна згуртованість, право ЄС, політика згуртованості ЄС, регіональна політика ЄС, європейська інтеграція, Україна, системна теорія, післявоєнне відновлення.

Mykievych M., Shyian M. The category of social cohesion in contemporary EU law: concept and content.

The article is devoted to the analysis of the category of social cohesion in contemporary law and policy of the European Union. Cohesion is examined not only as an instrument of regional policy, but primarily as a fundamental principle of EU law, which defines the strategic directions of the Union's development and its integration logic. Special attention is paid to the practical significance of this principle for Ukraine in the conditions of post-war recovery and European integration, including the implementation of the Ukraine Facility mechanism. To deepen the understanding of cohesion as a dynamic socio-legal phenomenon, the article refers to post-non-classical paradigms, in particular to the systemic theory of Niklas Luhmann (Niklas Luhmann) and the concept of dissipative systems of Ilya Prigogine (Ilya Prigogine). These approaches provide grounds to consider complex social systems as open, self-organized and contextually fluid, within which cohesion appears not as a utopia of static unity, but as a process of maintaining integrity that prevents disintegration, while preserving multiplicity in motion. In such a context, cohesion is revealed as the ability of society to hold together and function as a whole, despite existing internal tensions and conflicts. Based on the analysis of legal acts, scientific approaches, and strategic documents of the EU, the article substantiates the need for an integrated vision of cohesion as a principle of unification without coercion, which combines solidarity, market efficiency, and institutional stability within the European project.

Thus, cohesion emerges as a fundamental principle of EU law and governance, which has a horizontal binding effect on all Union policies and is closely linked to the principles of solidarity and subsidiarity. It is a practical embodiment of the slogan “Unity in diversity” and serves as the basis for integration, without diminishing the role of nation states. For Ukraine, in the context of European integration, it is critically important to master the essence of the principle – unity without coercion, where pluralism is a source of strength, not a threat. A deep understanding of this logic will allow us to perceive EU integration as a purposeful movement towards an area of freedom and mutual support, strengthening national resilience.

Key words: cohesion, social cohesion, EU Cohesion Policy, EU Regional Policy, EU law, *acquis*, solidarity, Niklas Luhmann, dissipative system, Ukraine Facility, regional development.

Постановка проблеми. В умовах повномасштабної агресії росії та стратегічного курсу на членство в Європейському Союзі, категорія соціальної згуртованості набуває для України першочергового практичного значення. Це не абстрактне поняття, а ключовий елемент післявоєнного відновлення та успішної євроінтеграції. Підтвердженням цьому є фінансовий механізм Ukraine Facility (Регламент ЄС 2024/792), який прямо визначає сприяння соціальній, економічній та територіальній згуртованості як однієї зі своїх головних цілей [1, ст. 3(b)]. Ключовим тут є підхід “відновлення з покращенням” (*build back better*), що передбачає не просто відбудову, а створення сучасних і стійких структур за стандартами ЄС [1, п. 10 преамбули]. Навіть більше, питання згуртованості є об’єктом системної перевірки з боку Європейської комісії в межах усього переговорного процесу. Воно інтегроване в базові кластери, такі як “Ресурси, сільське господарство та згуртованість” та “Конкурентоспроможність і інклюзивне зростання”. У звіті 2024 року щодо України (Ukraine 2024 Report) Єврокомісія чітко вказує на необхідність удосконалення системи соціальної допомоги, підвищення інституційної спроможності регіонів та гармонізації підходів до подолання нерівностей [2]. Отже, реальні досягнення у сфері згуртованості є одним із ключових індикаторів готовності України до членства в ЄС і практичним інструментом для залучення інвестицій та забезпечення довгострокової стійкості держави.

Однак, щоб ефективно використовувати ці інструменти та відповідати очікуванням європейських партнерів, необхідно глибоко розуміти, що саме являє собою категорія “згуртованості” (*cohesion*) у сучасному праві та політиці ЄС. І тут виникає фундаментальна наукова проблема: попри те, що згуртованість є однією з ключових цілей Європейського Союзу, вона досі не має чіткого та усталеного визначення в *acquis* ЄС. Багатовимірна природа цієї категорії – як цінності, мети або цілі, принципу та політичного інструменту – зумовлює труднощі у її практичному застосуванні. Дискусії щодо змісту згуртованості підсилюються гібридним характером відповідної політики та зміною її спрямованості – від зменшення нерівностей до підвищення конкурентоспроможності та, останнім часом, навіть фінансування інфраструктури подвійного призначення. Адже Європейська комісія у своїй пропозиції щодо середньострокового огляду політики згурто-

ваності (COM/2025/123) пропонує розширити фінансування політики згуртованості (*EU Cohesion Policy*) на військові потужності та інфраструктуру для військової мобільності [3]. Як підсумовують Майкл Баум (Michael Baum) та Дан Марек (Dan Marek): “Хоча поняття «згуртованість» може тлумачитися по-різному, у контексті політики згуртованості воно традиційно визначається як сприяння «конвергенції», тобто скороченню економічних розбіжностей між державами-членами та регіонами ЄС” [4, с. 2].

Ця стаття розкриває **згуртованість** не лише як інструмент політики, а й **як фундаментальний принцип права** та управління Європейського Союзу. Замість того, щоб обмежуватися її технічними чи регіональними застосуваннями, ми розглядатимемо когезію **як стратегічний нормативний принцип**, який формує розвиток Союзу та його ширші цілі.

Президент Європейського комітету регіонів Вашку Алвеш Кордейру (Vasco Alves Cordeiro) під час засідання Комітету 9 вересня 2024 року зазначив: “Згуртованість – це не розпливчасте слово, це серцевина того, що об’єднує всі території Європи... Політика згуртованості – це те, що робить Європу реальною повсюди. Це не політика благодійності, а політика, що зміцнює спроможність регіонів долати виклики та використовувати можливості” [5]. Зокрема, соціальна згуртованість (*social cohesion*) стосується соціальних відносин повсякденного життя, мереж та асоціацій, що відображає ідеї соціального капіталу. Політика згуртованості, що є одним із найважливіших інструментів ЄС та історично однією з найбільш фінансово значущих, вважається найяскравішим і найпомітнішим проявом європейської солідарності. Але також важливо, що вона виходить за межі суто фінансового виміру, сприяючи досягненню таких життєво важливих цілей ЄС, як економічний розвиток, соціальна та територіальна згуртованість, а також завершення формування єдиного ринку та східне розширення, включно з Україною.

Для поглиблення розуміння згуртованості як фундаментального принципу стаття звертається до постнекласичних парадигм, зокрема до теорій Нікласа Лумана (Niklas Luhmann) та концепції дисипативних систем, асоційованих з Іллею Пригожином (Ilya Prigogine). Ці підходи розглядають складні соціальні системи як відкриті, самоорганізовані та контекстуально плинні. У цьому світлі, **згуртованість постає не як утопія статичної єдності, а як динамічний процес**, що зберігає множинність у русі, запобігаючи розпаду. Це відображає її суть як здатності системи триматися разом і функціонувати як ціле, попри внутрішні напруження, конфлікти та розбіжності у будь-якому суспільстві.

Зокрема, за Н. Луманом, соціальна реальність є надзвичайно складною, і системи постійно редукують цю складність до оброблюваних форматів. У цьому сенсі, згуртованість функціонує як механізм редукції загрозливих соціальних флуктуацій (таких як бідність, відчуження, депопуляція регіонів), які потенційно можуть дестабілізувати функціональний поділ праці в Союзі. Отже, це забезпечує не “єдність” (як часто помилково перекладають поняття “cohesion” українською мовою), а функціональну стабільність, що є критичною умовою самовідтворення систем в умовах постійних змін та викликів.

Ми поділяємо підхід, висловлений Тома Пікетті (Thomas Piketty), який наголошує, що “дослідження у галузі соціальних наук є і залишатиметься експериментальним і недосконалим. ... Але за допомогою терплячого дослідження фактів та моделей і спокійного аналізу економічних, соціальних і політичних механізмів, які можуть їх пояснити, таке дослідження здатне забезпечити демократичну дискусію інформацією і привернути увагу до правильних запитань” [6, с. 11]. Саме тому звернення до системної теорії Нікласа Лумана та концепції дисипативних структур Іллі Пригожина розглядається нами не як теоретична екзотика, а як спроба аналітичного осмислення сучасної трансформації політики згуртованості ЄС. Така трансформація – зокрема зсув від регіонального вирівнювання до втручання в економічну й оборонну політику – хоч і здається парадоксальною, водночас цілком узгоджується з логікою розвитку того явища, яке в *acquis* ЄС позначається як *Cohesion* чи *Zusammenhalt*.

Отже, вивчення категорії згуртованості набуває особливого значення не лише як теоретичне питання, а як практичний інструмент залучення інвестицій, міжнародної фінансової підтримки та забезпечення довгострокової стійкості країни.

Окрім того, згуртованість відіграє важливу роль у формуванні європейської ідентичності України та українців – як відчуття належності до спільного простору, прагнення бути частиною європейської спільноти. Водночас правильне розуміння суті цього поняття дає змогу усвідомити, як саме треба використовувати надані нам ресурси, чому європейські партнери пропонують певні

рішення і що стоїть за відповідними умовами. Такий підхід дає змогу сприймати рекомендації не як зовнішній тиск чи нав'язування, а як елемент спільної логіки дій, заснованої на принципах солідарності.

Аналіз останніх досліджень. Питання згуртованості активно досліджується та використовується як у науковому (академічному), так і в політичному дискурсах.

Як проникливо зазначає доктор психологічних наук Наталія Довгань: “... в академічній площині як ранніх, так і сучасних досліджень вчені зосереджували увагу переважно на концептуалізації поняття «соціальна згуртованість». У політичному дискурсі ЄС інтерпретували й використовували згідно із законами епохи, культури, панівної ідеології, засобів вирішення актуальних національних і транснаціональних питань щодо механізмів сприяння / формування / досягнення єднання людей” [7, с. 32]. Таке розмаїття підходів зумовлює необхідність аналітичного впорядкування досліджень за змістовими напрямками, що допомагають окреслити головні способи осмислення згуртованості у сучасній науці та політиці.

Насамперед, увага багатьох авторів зосереджена на концептуалізації соціальної згуртованості як політико-наукової категорії. Концептуалізація – це ментальний процес, за допомогою якого нечіткі та неточні конструкції (поняття) та їх складові компоненти визначаються конкретними та точними термінами [8].

Ключовою фігурою у формуванні теоретичних основ поняття соціальної згуртованості є політолог Джейн Дженсон (Jane Jenson) [9], трактуючи її як “квазі-концепт” з політичною функцією та виділяючи три підходи: соціальна інклюзія, соціальний капітал і результат ефективного врядування. Вона також акцентує на труднощах її вимірювання. Десмонд МакНіл (Desmond McNeill) [10] для подібних концепцій, пропонує термін “ідея”, наголошуючи на їхній корисній неоднозначності для академічної та політичної сфер, попри аналітичну вразливість. Фернандо Раджултон (Fernando Rajulton), Зенаїда Р. Раванера (Zenaida R. Ravanera) та Родерік Божуа (Roderic Beaujot) [11] запропонували багатовимірну міру соціальної згуртованості, адаптовану від підходу Дженсон, для аналізу в межах Канади.

Паралельно, у науковому обігу утвердилася тенденція до трактування соціального капіталу як одного з ключових компонентів і підґрунтя згуртованості.

П'єр Бурдьє (Pierre Bourdieu) звертає увагу на структурну вкоріненість соціального капіталу в нерівності доступу до ресурсів. Для П. Бурдьє, соціальний капітал – це не просто членство в соціальних мережах, а й доступ до різних типів ресурсів, що створюються у цих соціальних відносинах [12, с. 112]. Натомість Нан Лін (Nan Lin) інтерпретує соціальний капітал через його інструментальну цінність – як “ринкову віддачу” соціальних зв'язків. Н. Лін визначає соціальний капітал як “інвестиції у соціальні відносини з очікуваною віддачею на ринку” [9, с. 29]. А Роберт Патнем (Robert Putnam) зосереджувався на важливості добровільної горизонтальної співпраці між людьми та її позитивних наслідках для суспільства, а у пізніших працях більше уваги приділяв структурним та колективним умовам, які формують соціальну згуртованість та стабільність [12]. Р. Патнем зрештою визнав, що соціальні мережі не тільки надають ресурси індивідам, а й самі є колективним ресурсом, що призводить до кращих результатів розвитку, включаючи здоров'я суспільства та інновації [9, с. 10].

Інший важливий напрям досліджень зосереджується на політиці згуртованості Європейського Союзу.

Роберт Леонарді (Robert Leonardi) [13] розглядає когезію (згуртованість) як структурну передумову стабільності ЄС, що зміцнює солідарність і забезпечує рівний доступ до ринку, наголошуючи на її динамічному характері. Тоді як Летісія Дієс Санчес (Leticia Díez Sánchez) [14] критично оцінює еволюцію цієї політики, вважаючи, що вона втратила соціальний зміст на користь універсального інструменту економічної підтримки.

Ця трансформація політики стала особливо помітною через рецесію у зв'язку з COVID-19. Як показують Пяйві Лейно-Сандберг (Päivi Leino-Sandberg) та Пітер Ліндсет (Peter Lindseth) (2023) [15], політика згуртованості, яка до того була закулісною, перетворилася на основний інструмент ЄС для перебудови економічної та фінансової політики держав-членів. У Багаторічних фінансових рамках (MFF) 2021–2027 заголовок “Згуртованість, стійкість і цінності” охоплює величезний обсяг витрат: 426,7 млрд євро (MFF) плюс 776,5 млрд євро (NextGenerationEU). Цей новий режим перенаправляє фінансування ЄС на пріоритети національної політики, часто без явного зв'язку з традиційною політикою згуртованості. Іншими критиками є: Даніель Таршис (Daniel Tarschys)

[16], котрий ставить під сумнів строгість концепції “доданої вартості” фондів і вказує на проблему “перевантаженості цілей”; та Джон Бахтлер (John Bachtler) [17], що досліджує довгострокову ефективність, додану вартість та цільове спрямування політики згуртованості ЄС.

Не менш значущими є емпіричні дослідження ефективності політики згуртованості.

Так, Нікола Понтаролло (Nicola Pontarollo) [18] виявив позитивний вплив фондів ЄС на ВВП у регіонах, що відстають, особливо фінансування продуктивного середовища та людського капіталу, та порогову ефективність інфраструктурного фінансування. Але Тосун (Ale Tosun) [18] аналізує зв'язок освоєння фондів з молодіжним безробіттям та ефективність політики з погляду багаторівневого врядування (*multi-level governance*). Ян ін 'т Вельд (Jan in 't Veld) та Янос Варга (János Varga) [19] оцінюють макроекономічний вплив витрат за допомогою моделей RHOMOLO та QUEST III. Шеф Едервін (Sjef Ederveen), Анрі де Гроот (Henri L. F. de Groot) та Ріхард Нахуйс (Richard Nahuis) [20] досліджували умовну ефективність політики. Маайке Бойхелсдейк (Maaike Beugelsdijk) та Сильвестер Ейффінгер (Sylvester Eijffinger) [21] аналізували ефективність структурної політики (*structural policy*)¹. Саша Бекер (Sascha O. Becker), Петер Еггер (Peter H. Egger) та Максиміліан фон Ерліх (Maximilian von Ehrlich) [22] досліджували абсорбційну спроможність та ефекти від регіональних трансфертів. Філіпп Моль (Philipp Mohl), Тобіас Хаген (Tobias Hagen), Ян Фідрмуц (Jan Fidrmuc) та Франческа Кручітті (Francesca Crucitti) [23] та [24] вказали на ймовірність значних позитивних просторових спільностей-ефектів (*spillovers*)². Їх праця ключовою працею для розуміння макроекономічних ефектів Політики згуртування (Cohesion Policy) ЄС, особливо у контексті її фінансування та розподілу вигод між країнами-членами. Мерседес Дельгадо (Mercedes Delgado), Майкл Портер (Michael E. Porter) та Скотт Стерн (Scott Stern) [25] досліджували роль кластерів у конвергенції. Денні Куа (Danny Quah) [26] працював над питаннями емпіричної конвергенції економік.

Загалом, у 2019 році Жольт Дарваш (Zsolt Darvas), Ян Мацца (Jan Mazza) і Катаріна Мідоеш (Catarina Midoes), проводячи дослідження на замовлення Комітету з бюджетного контролю (*Committee on Budgetary Control*) Європарламенту, “визначили понад 1 000 статей, що стосуються різних аспектів ефективності, конвергенції, нерівності, управління та багатьох інших питань”, про політику згуртованості. Автори відзначили, що “хоча велика кількість статей стосується ефективності та пов'язаних з нею питань, ... дуже мало документів, які оцінюють характеристики успішних програм та проєктів” [27].

Отже, академічні дослідження формують багатовимірну картину соціальної згуртованості – як поняття, що постає на перетині соціології, політичної науки та економіки, а також як інструмент аналітики суспільної цілісності.

Водночас, як наголошувалося у вступному реченні до цього розділу з аналізом останніх досліджень теми, соціальна згуртованість функціонує не лише як предмет теоретичного осмислення, а й як ключове політичне гасло, що трансформується відповідно до стратегічних потреб Європейського Союзу. У політичному дискурсі ця категорія **не стільки обґрунтовується, скільки конструюється** через офіційні документи, звіти та програмні тексти, що визначають її зміст у зв'язку з поточними викликами – від економічної кризи до військової мобілізації (цей аспект став особливо помітним в контексті триваючої російсько-української війни) чи кліматичних змін.

Межі майбутнього політики згуртованості формують стратегічні документи ЄС, такі як: 8-й [28] та 9-й [29] **звіти про згуртованість** (*The Commission's Cohesion Reports*) – висвітлюють основні тенденції соціально-економічного розвитку регіонів ЄС, аналізують наслідки пандемії COVID-19, а також окреслюють майбутні пріоритети згуртованості в умовах зеленої та цифрової трансформації; **Звіт Комітету ЄП з регіонального розвитку (2019–2024)** [30] – підсумовує законодавчі ініціативи в цій сфері; **Аналітичний документ робочої групи під головуванням Ан-**

¹ Структурна політика (англ. structural policy) – це один із напрямів економічної політики, який має на меті впливати на структуру економіки, зокрема через розвиток інфраструктури, стимулювання інновацій, підтримку малих і середніх підприємств, підвищення конкурентоспроможності регіонів, зменшення безробіття, а також боротьбу з регіональними диспропорціями. У контексті Європейського Союзу структурна політика найчастіше ототожнюється з Політикою згуртованості ЄС (EU Cohesion Policy), яка є ключовим інструментом для зменшення соціально-економічних відмінностей між регіонами ЄС.

² У контексті структурної політики ЄС та політики згуртованості, *spillovers* (ефекти поширення, “розливи”, “перекидання ефектів”) – це непрямі, побічні впливи інвестицій або реформ, які поширюються поза межі території або сектора, де відбувається початкова інтервенція.

дреса Родрігеса-Поза (Andres Rodriguez-Pose) [31] – формулює бачення згуртованості як основи для конкурентоспроможного та інклюзивного майбутнього ЄС; та Робочий документ Комісії ЄС (COM/2025/123 final) [3], який пропонує зміни до чинних регламентів щодо фондів згуртованості з метою адаптації до стратегічних викликів у межах середньострокового перегляду. Разом із тим, як зауважують Майкл Баум і Дан Марек, спираючись на позиції інших авторів: “Хоча ці звіти містять великий обсяг інформації і загалом вважаються одними з найбільш розгорнутих аналізів економічного впливу політики згуртованості (Badea, 2011: 7), позиція Комісії як органу ЄС з основною адміністративною відповідальністю за політику згуртованості створює певну проблему довіри, що призводить до того, що деякі експерти ставляться з обережністю до її загалом позитивних оцінок політики згуртованості (Eriksson, 2005: 35; Tarschys, 2003). [4, с. 184]”.

У контексті згуртованості доцільно розглядати й програмні документи, створені на замовлення Комісії ЄС, звіти: Енріко Лети (Enrico Letta) (“Much more than a market”) [32], що підкреслює роль згуртованості для функціонування ринку та Маріо Драгі (Mario Draghi) (“The Future of European Competitiveness”) [33], який, хоч прямо не аналізує цю категорію, але попереджає про ризики фрагментації та закликає до цілісного підходу.

Метою статті є дослідити соціальну згуртованість як принцип (тобто основоположну ідею або норму) права ЄС, проаналізувавши її концептуальне наповнення у контексті вільного ринку. Особлива увага приділяється трансформації соціальної згуртованості від регіонального механізму вирівнювання до комплексного інструменту стратегічного управління розвитком Союзу.

Виклад матеріалу. Як зазначено в статті 3 Договору про Європейський Союз, Союз функціонує заради сталого розвитку Європи, що ґрунтується, зокрема, на конкурентоспроможній соціальній ринковій економіці та – сприяє економічній, соціальній та територіальній згуртованості, а також солідарності між державами-членами. У дев'ятому звіті про згуртованість (*9th Cohesion Report*) Європейська комісія, цитуючи Жака Делора, вказує, “що будь-яке розширення або поглиблення Європи має супроводжуватися посиленою згуртованістю. Це міцний фундамент, на якому побудована європейська соціальна ринкова економіка” [29]. Засади соціальної згуртованості ЄС значною мірою формуються під впливом соціального ринку (нім. Soziale Marktwirtschaft) та концепції сталого розвитку (англ. Sustainable development). А сприяння згуртованості входить до сфер спільної компетенції Союзу, перелічених у статті 4(2)(с) Договору про функціонування Європейського Союзу.

Аналіз правових актів ЄС, офіційних документів та наукових джерел свідчить: **соціальна згуртованість є фундаментальною, але багатогранною концепцією**. Незважаючи на її центральну роль у досягненні цілей Союзу (збалансований розвиток, рівність можливостей, соціальна інтеграція), нормативні акти ЄС не містять єдиного правового визначення. Це створює парадокс – ускладнює практичне застосування, але надає широкі можливості для інтерпретації та адаптації до мінливих умов.

Інтелектуальне коріння концепції сягає праць класиків соціології: Е. Дюркгайма (органічна/механічна солідарність), Ф. Тьонніса (спільнота vs суспільство) та Т. Парсонса (інтеграція соціальних систем) [34]. Хосе Ортега-і-Гассет у “Безхребетній Іспанії” розкриває згуртованість як **динамічний процес**, що вимагає активних зусиль влади та національного проекту: “Треба розуміти національну єдність... як динамічну систему. Для її підтримання центральна влада є такою ж суттєвою силою, як і сила розпорошення... Реальна потуга завжди полягає в національній догмі, привабливому проєкті спільного життя” [35].

Водночас Луї Мустакіс (Louis Moustakas) зазначає, що “найімовірніше, перші ідеї щодо соціальної згуртованості можна простежити у працях Ібн-Халдуна XIV століття. Зокрема, Ібн-Халдун запропонував концепцію asabiyyah, яку часто перекладають як групове почуття або соціальну згуртованість. Він представив asabiyyah як поєднання єдності та групової свідомості. Центральним у його теорії було те, що правлячі династії чи цивілізації зрештою замінюються, оскільки правлячі класи дедалі менше турбуються про підтримання asabiyyah і більше – про збереження свого статусу. Це своєю чергою дає змогу з'являтися групам із міцнішою asabiyyah” [36].

Ці думки демонструють, що **соціальна згуртованість не є просто наслідком пасивної спільності чи єдності** – вона потребує смислового ядра, чітко окресленої мети та здатності до інтегрування різномірних елементів у єдину систему.

Як зазначає Катерина Вокерова (Kateřina Walkerová) [37, с. 91], правова основа згуртованості закріплена в Статті 3(3) Договору про ЄС (зміцнення економічної, соціальної, територіаль-

ної згуртованості) та Статтях 174–178 ДФЄС (правові засади політики згуртованості). Стаття 174 ДФЄС акцентує на зменшенні диспропорцій між регіонами, особливо сільських територіях, регіонах, постраждалих від промислових змін, та територіях з природними чи демографічними вадами. Ці цілі підтримуються структурними фондами – Європейським соціальним фондом (*European Social Fund, ESF*), Європейським фондом регіонального розвитку (*European Regional Development Fund, ERDF*), а також Європейським інвестиційним банком (*European Investment Bank, EIB*) та Фондом згуртованості (*Cohesion Fund*). На нашу думку, хоча в статтях 174–178 ДФЄС згадується політика згуртованості, ці положення насправді закріплюють більш широку правову основу самої згуртованості як цілі Союзу, що виходить за межі суто політичних заходів, спрямованих на місцеве вирівнювання регіонів.

Ключовим є зв'язок згуртованості з принципом солідарності. Протокол 28 до ДФЄС прямо пов'язує економічне, соціальне та територіальне згуртування із солідарністю [37, с. 92]. Хоча солідарність не має чіткого визначення в договорах, вона розуміється як усвідомлення спільності інтересів та взаємодопомога [38, с. 83]. **Згуртованість виконує роль практичного втілення солідарності між державами-членами.** Водночас, ми вважаємо, що важливо концептуально розмежувати “згуртованість”, “солідарність” та “єдність”, розглядаючи згуртованість як ширше динамічне поняття.

На рівні вторинного права та політики, категорія соціальної згуртованості розкривається через політику згуртованості ЄС (*EU Cohesion Policy*), яка спрямована на економічний, соціальний та територіальний розвиток [39]. Ця політика є одним із найпотужніших інструментів ЄС (друге місце за обсягом фінансування після спільної аграрної політики) [40]. Як зазначає Джон Бахтлер (John Bachtler): “Політика згуртованості ЄС є найбільш відчутним вираженням солідарності між державами-членами ЄС в рамках програми перерозподілу державних інвестицій для зменшення економічних, соціальних та територіальних диспропорцій між державами-членами та регіонами” [41].

Як зауважив Віцепрезидент Європейського парламенту Юнус Омарже (Younous Omarjee) у вступному слові до Звіту про діяльність Комітету з регіонального розвитку (*Committee on Regional Development, REGI*) за 2019–2024 роки, відповідно до Статті 175 ДФЄС, **цілі згуртованості мають враховуватись у всіх політиках ЄС** [30, с. 6]. Це створює “горизонтальну обов'язковість” (*horizontal requirement*), згідно з якою згуртованість стає “перехресною метою” (*cross-cutting objective*) для інших напрямів діяльності Союзу. Наприклад, коли територіальну згуртованість необхідно враховувати у випадку кожної програми чи проекту, що підтримується коштами ЄС, подібно до принципів рівних можливостей та стійкості [42, с. 16]. Усі інститути ЄС зобов'язані інтегрувати її принципи у свої рішення, що підтверджується принципом “не нашкодь згуртованості” (*“do no harm to cohesion”*) для територіально збалансованого розвитку [43], що підкреслюється у Зеленій книзі про територіальну згуртованість [44] та Дев'ятому звіті про згуртованість [29]. У цьому контексті важливо розуміти, що “цілі, зазначені в статті 3 ДЄС, не мають самостійного статусу в правовій системі ЄС. Суд ЄС розглядає їх як **положення, що “визначають порядок денний”**, хоча й не заперечує їхньої важливості для тлумачення права ЄС та імплементації союзної політики (C-149/96 Португалія проти Ради (англ. Portuguese Republic v Council), п. 86; 6/72 Europemballage, п. 23)” [45].

Політика згуртованості трансформувалась від регіонального механізму до інструменту стратегічного управління. Це підтверджує (COM(2025) 123 final) – пропозиція Європейської комісії, підготована в межах середньострокового перегляду бюджету ЄС (*Multiannual Financial Framework, MFF*) на 2021–2027 роки [3]. Документ передбачає: **розширити фінансування на військові потужності та інфраструктуру для військової мобільності; подвоїти кошти на доступне житло** (до 100 % фінансування); інтегрувати нові пріоритети: декарбонізація (через систему торгівлі викидами), водна стійкість, конкурентоспроможність; перенаправити кошти ще до закінчення бюджетного періоду 2021–2027 рр.

Сучасні виклики вимагають адаптації, що підкреслює Еліза Феррейра (Elisa Ferreira), комісар з питань згуртованості та реформ: “Хоча принцип згуртованості повинен залишатися непохитним, політика повинна продовжувати розвиватися та адаптуватися для найкращого досягнення своїх основних цілей” [46]. На наш погляд, **така адаптація ґрунтується на динаміці “центр-периферія”** (за Н. Луманом) [47, с. 72], де інституції ЄС (центр) координують, але не підпорядковують національні системи (периферію). Політика згуртованості функціонує як «структурний дрейф», поступово узгоджуючи інтереси без руйнування автономії.

Також, варто **звернутися до концепції точок біфуркації**, розробленої І. Пригожиним, відповідно до якої складні системи під впливом критичних зовнішніх потрясінь здатні змінювати свій режим функціонування та переходити до якісно нових станів [48]. Очевидно, що саме пандемія COVID-19 і повномасштабна російсько-українська війна стали подібними біфуркаційними подіями для Європейського Союзу та його політики згуртованості.

Як наслідок, цілі та механізми цієї політики зміщуються: від класичного фокусу на регіональному вирівнюванні – до забезпечення економічної стійкості, стратегічної автономії та посилення оборонного потенціалу; а також подолання “шоків” і адаптації до нових, непередбачуваних викликів. Отже, політика згуртованості поступово набуває рис антикризового інструментарію, що формує нові системні якості ЄС, спрямовані на стійкість і підтримку європейської солідарності в критичних обставинах.

У цьому контексті можна пояснити переживання Летісії Дієс Санчес (Leticia Díez Sánchez) [14], яка критично оцінює еволюцію політики згуртованості, вважаючи, що вона втратила свій соціальний зміст на користь універсального інструменту економічної підтримки. Проте **з позицій теорії біфуркації такі зміни не є аномалією**, а закономірною реакцією комплексної системи на зовнішні виклики – пандемію та війну, які докорінно змінили пріоритети і функціональні завдання політики ЄС.

Отже, перетворення політики згуртованості є логічним і обґрунтованим процесом адаптації, який відображає новий якісний рівень стратегічної самодостатності і стійкості Європейського Союзу.

Тож, вважаємо, що **згуртованість у праві ЄС – це динамічне поняття**, яке: не має жорсткого визначення; поєднує фінансовий перерозподіл зі соціально-економічними механізмами; є не лише станом гармонії, а й процесом підтримки цілісності через інститути, довіру та доступ до благ. Згуртованість означає здатність системи (принцип функціонування яких добре описується в працях згаданого вище Н. Лумана – автопоетичні системи та І. Пригожина – дисипативні системи) триматися разом і функціонувати як ціле, навіть за наявності внутрішніх напружень, конфліктів та розбіжностей. Це не про усунення всіх суперечностей, – а про створення механізмів управління ними.

На нашу думку, **принципово не редукувати категорію когезії до поняття єдності**, як це помилково зроблено при офіційному перекладі українською мовою абзацу третього третьої частини статті 2 консолідованої версії Договору про Європейський Союз [49], коли речення, яке в англomовній версії ДЕС [50] звучить, як *“It shall promote economic, social and territorial cohesion, and solidarity among Member States”* перекладено *“Союз підтримує економічну, соціальну та територіальну єдність держав-членів та солідарність між ними”*.

Ангелл (Olav Helge Angell) і де Бір (Stephan de Beer), посилаючись на дослідження Бергера та інших науковців, стверджують, що сучасні суспільства не повинні прагнути до єдиної системи норм. Натомість “плюралізм стає не просто фактом, а чеснотою – до речі, ідеалом людей з різними переконаннями та цінностями, які живуть разом у стані громадянського спокою”. Автори підкреслюють, що “соціальна напруженість та конфлікти не обов’язково загрожують інтеграції суспільства, а **конфлікти та згуртованість не є антонімами**”. Натомість, “більшою загрозою соціальній згуртованості є економічні та соціальні структури виключення та несправедливості, які викликають дисгармонію або протест” [51].

Базуючись на своєму переконанні, що англomовне “cohesion” (згуртованість) і “unity” (єдність) – це різні соціальні феномени та у них відмінне правове регулювання, вважаємо, що абзац третьої частини статті 2 консолідованої версії ДЕС доцільно перекласти українською мовою так: *“Союз сприяє економічній, соціальній і територіальній згуртованості, а також солідарності між державами-членами”*.

Для глибшого розуміння змісту категорії когезії (згуртованості) і його відмінності від поняття єдності, варто звернутися до його мовних інтерпретацій у різних версіях Договору про функціонування Європейського Союзу (ДФЕС). Це допоможе виявити семантичні нюанси, які формують європейське уявлення про згуртованість і впливають на практику її втілення. “Крім того, при тлумаченні права ЄС необхідно враховувати той факт, що воно написане кількома мовами і що різні мовні версії є одночасно обов’язковими; використовується власна термінологія, а правові поняття не обов’язково мають однакове значення в праві ЄС і в різних національних законодавствах” [45].

У різних мовах термін “згуртованість” має такі відтінки значення: англійська: “cohesion” – акцент на єдності та взаємозв’язку елементів системи; французька: “cohésion” – близьке до англійського, але з підтекстом «зчеплення» (від лат. cohaesus); німецька: “Zusammenhalt” – буквально “утримання разом”, що наголошує на активному процесі підтримки цілісності.

У цьому контексті доцільно звернути увагу, що у звіті Групи високого рівня “Forging a Sustainable Future Together...” [52] робиться акцент на практичному значенні згуртованості як елемента європейської єдності. Зокрема, згадується, що поняття “згуртованість” **найкраще передається саме німецьким словом Zusammenhalt**, яке підкреслює не лише стан єдності, а й активний процес підтримки спільності та солідарності в межах ЄС. Під час презентації цього звіту одночасно зі словом “Zusammenhalt” використовується слово “Togetherness”: “Згуртованість сприяє спільному почуттю приналежності (Zusammenhalt, Togetherness) та зміцнює європейський проєкт” [53]. “Togetherness” означає “єдність” (як динаміку, а не пасивний стан) або “спільність”. Це слово підкреслює почуття спільної приналежності та взаємної підтримки серед людей. У контексті цитованого речення, воно допомагає передати **ідею згуртованості як важливого елементу дії**.

У природничих науках (фізиці і хімії) терміном “когезія” (лат. cohaesus – зв’язаний, зчеплений, англ. cohesion, нім. Kohäsion f) позначають зчеплення одна до одної частинок (молекул, іонів, атомів), що становлять одну фазу, яке приводить до їх об’єднання у єдине ціле [54].

Після семантичного аналізу поняття звернемося до практичних інтерпретацій ключових інституцій, що формують операційний контекст концепції згуртованості.

Рада Європи визначає соціальну згуртованість як механізм гарантування рівного доступу до соціально-економічних прав у відкритому суспільстві, де “соціальна згуртованість є флагманською концепцією, яка постійно нагадує нам про необхідність колективної уваги та усвідомлення будь-якої форми дискримінації, нерівності, маргіналізації або виключення”. Цей підхід спеціально дистанціюється від уніфікуючих моделей, акцентуючи мультикультурність як основу інклюзивності [55].

Паралельно Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD) розкриває згуртованість крізь призму **балансу ринку й солідарності**, де мета полягає у “примиренні системи, заснованої на ринкових силах, з відданістю цінностям взаємодопомоги” [56].

Департамент ООН з економічних і соціальних справ (UN DESA) доповнює цей огляд підходів акцентом на трансформації різноманітності в ресурс, визначаючи згуртованість як стан, коли “всі групи мають почуття приналежності, участі, включення, визнання та легітимності” [57].

Окрему увагу заслуговує спостереження Ради Європи, викладене у Стратегії соціальної згуртованості 2004 року, де підкреслюється, що європейський підхід до згуртованості вирізняється прагненням поєднати економічне зростання із соціальною справедливістю, що стало основою так званої “європейської соціальної моделі” [58].

Як відзначав Тоні Джадт (Tony Judt), говорячи про домінуючі погляди в європейських суспільствах після 1945 року: “Це була «Європейська соціальна модель». ... Соціальна відповідальність й економічна перевага не мали бути взаємозаперечними – «зростання» заслуговувало на похвалу, але не за будь-яку ціну. Ця європейська модель мала кілька різновидів: «нордичний», «рейнський» та «католицький», а всередині кожного існували власні варіації. Їх об’єднував не окремий набір послуг чи економічних дій і не рівень державного залучення! **Це радше було відчуття (часом виписане в документах і законах, часом – ні) балансу суспільних прав, громадянської солідарності та колективної відповідальності, які «пасували» сучасній державі та були в ній можливі**” [59, с. 852].

На цій основі можна зробити логічний висновок, що європейський синтез згаданих підходів формує **три засадничі принципи соціальної згуртованості**: 1. **Діалектика свободи та солідарності** – прагнення до балансу між економічним зростанням і соціальною справедливістю, що лежить в основі європейської соціальної моделі (за концепцією Ради Європи); 2. **Ідентичність через плюралізм** – відмова від уніфікації на користь інтеграції відмінностей у спільний політичний проєкт, що добре відображає гасло ЄС “Єдність у різноманітті” (Unity in Diversity); 3. **Стратегічна необхідність** – згуртованість постає як фундаментальна концепція (або “концепція вищого порядку”), покликана забезпечити цілісність і життєздатність європейської соціальної моделі.

Для глибшого розуміння структури соціальної згуртованості звернемося до концептуальної рамки Ксав’є Фонсеки [60] (Xavier Fonseca) (див. рис. 1). Її перевага – у комплексному охопленні

соціально-інституційних аспектів: довіри, спільних цінностей, інклюзії та рівності як основ єдності суспільства.

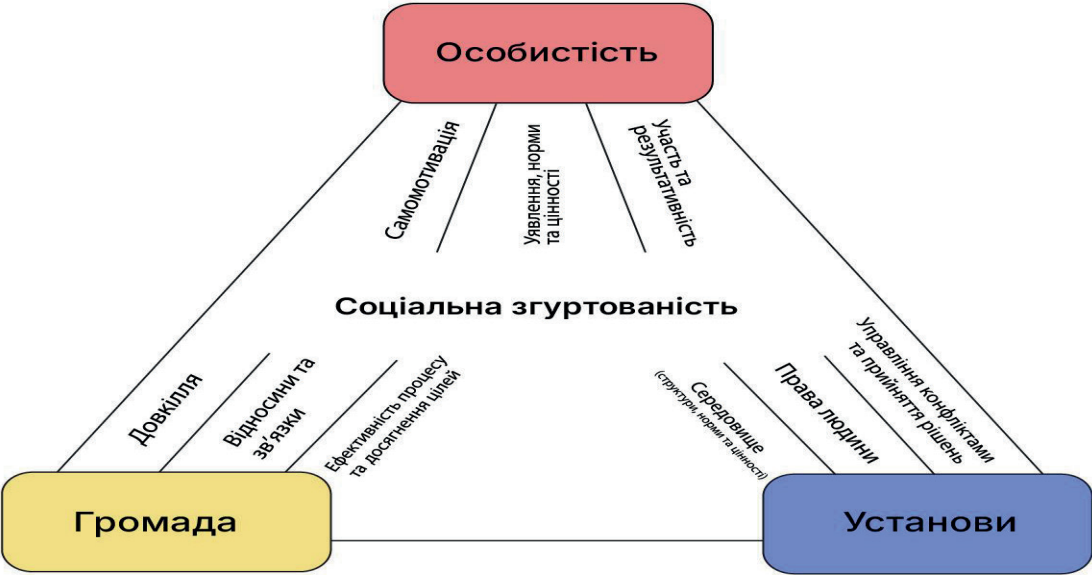

Рис. 1. Рамка соціальної згуртованості Фонсеки

Проте, вважаємо, що в контексті ЄС ця модель потребує доповнення. Її обмеження полягає в недостатньому врахуванні економічного виміру, який для Європейського Союзу є системоутворюючим.

Тому рамка соціальної згуртованості може виглядати так (див. рис. 2):

Рис. 2. Модифікована рамка соціальної згуртованості

Адже економіка виступає: зв'язковою ланкою між спільнотами та інститутами (див. рис. 2); інструментом інтеграції через працевлаштування та інновації (згідно зі стратегією “Європа 2020” (*Europe 2020 strategy*)); умовою солідарності, оскільки перерозподіл коштів у межах політики згуртованості (426+ млрд євро у 2021–2027 рр.) ґрунтується на економічній взаємодопомозі. Крім

цього, в умовах нової система міжнародних відносин, яка характеризується багатополярністю, фрагментацією, деглобалізацією та посиленням конкуренції за ресурси й вплив, саме економіка стає основою військової могутності.

Як підкреслює Йотте Малдер (Jotte Mulder), “соціальна згуртованість досягається не через захист праці від ринкових сил, а через максимально можливе залучення праці до ринку” [61]. Це узгоджується з нашою модифікацією рамки Фонсеки (рис. 2), де ринок виступає інтегратором між громадами та інститутами. Пріоритети фондів ЄС підтверджують цю логіку: від підтримки малих та середніх підприємств (МСП) до інвестування в цифрові навички і житло працівників.

Отже, для аналізу європейської моделі згуртованості рамка Фонсеки є корисною базою, але лише в поєднанні з економічним компонентом. Це особливо актуально для України, де інтеграція з ЄС вимагає балансу між соціальними стандартами та ринковою конкурентоспроможністю.

Усвідомлюючи описані вище нюанси та знаючи, що термін “згуртування” або “згуртованість” буквально означає “утримання разом”, стає зрозумілим, що хоче донести до читача Оксана Прокпчук, пишучи, що: “Згуртованість (*cohesion*), яка трактується як єдність, солідарність, не є природним процесом чи об’єктивною якісною ознакою суспільства. Радше навпаки, розвиток є результатом боротьби та протиріч. Однак у добу загострення екологічних та соціальних проблем стратегічним імперативом є забезпечення сталого розвитку, що можливе лише через інтеграцію та консолідацію зусиль... Згуртування – складний і довготривалий процес, який має реалізовуватися на всіх інституційних рівнях – від громад до держави та світу” [62].

На основі виявлених закономірностей пропонуємо таке інтегроване визначення поняття: **згуртованість** – це динамічний процес самоорганізації суспільства, що ґрунтується на адаптивній взаємодії його елементів (інститутів, громад, індивідів) для досягнення стабільності через «утримання разом», навіть за наявності внутрішніх напружень, конфліктів та розбіжностей. Це не лише мета і стан єдності, а й механізм безперервного відновлення балансу між особистими свободами та колективною солідарністю в умовах змін.

Висновки. Згуртованість є фундаментальним принципом права та управління Європейського Союзу, який “визначає порядок денний” [45] союзної політики.

Принцип згуртованості є багатокомпонентним та охоплює низку елементів, один з яких імпліцитно спрямований на забезпечення головної мети – утвердження міжнародної правосуб’єктності Європейського Союзу. Його значення підсилюється тим, що згуртованість часто трактується як найсильніша та найбільш видима форма солідарності ЄС, що водночас слугує основою інтеграції Союзу, не применшуючи ролі національних держав і дозволяючи балансувати між різними цінностями та інтересами в політичному устрої ЄС за принципом “центр-периферія”, який описав Н. Луман.

Хоча згуртованість не має формально вищого статусу серед інших принципів, вона характеризується потужною горизонтальною інтеграцією: охоплює різні сфери політики ЄС, тісно пов’язана з принципами солідарності, широкого співробітництва та субсидіарності, а також з цінностями, закріпленими у статті 2 ДЕС. Саме ця горизонтальна взаємозалежність підкреслює її фундаментальне значення для функціонування Союзу як у внутрішньому, так і в зовнішньому вимірі.

Практична реалізація принципу згуртованості має утверджувати відчуття європейської ідентичності та приналежності серед громадян Союзу. Отже, гасло ЄС “Єдність у різноманітті” (*лат. In varietate concordia, або англ. United in diversity*) можна вважати сучасним символічним вираженням принципу згуртованості. Хоча цей принцип не закріплений у нормах права у прямій формі, по суті він був передбачений засновниками Європейських Співтовариств та Європейського Союзу як основне завдання Союзу.

Для України, яка долає спадщину тоталітарного минулого в умовах сучасної війни та відчутної мілітаризації суспільства, критично важливо засвоїти європейську **сутність принципу згуртованості – єднання без примусу**, де плюралізм стає не загрозою, а основою міцності суспільства.

Глибоке розуміння цієї засади допоможе нам не лише інтегруватися до європейської спільноти на формальному рівні, а й по-справжньому відчувати себе європейцями – як у цінностях, так і в щоденних практиках співжиття. Це не зовнішня вимога чи адміністративний бар’єр: принцип згуртованості є фундаментом європейського способу життя, що базується на взаємній повазі, солідарності та відкритості до різноманіття.

Усвідомивши цю логіку, українське суспільство зможе сприймати інтеграцію до ЄС не як серію примусових трансформацій, а як цілеспрямований рух до простору свободи і взаємної підтримки, де розмаїття посилює національну єдність і стійкість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Regulation (EU) 2024/792 of the European Parliament and of the Council of 29 February 2024 establishing the Ukraine Facility. *Official Journal of the European Union, L series*. URL: <https://data.europa.eu/eli/reg/2024/792/oj>.
2. Commission staff working document Ukraine 2024 Report Accompanying the document communication from the commission to the European parliament, the council, the European economic and social committee and the committee of regions 2024 Communication on EU enlargement policy. *European Commission*. Brussels, 30.10.2024 SWD(2024) 699 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52024SC0699>.
3. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council amending Regulations (EU) 2021/1058 and (EU) 2021/1056 as regards specific measures to address strategic challenges in the context of the mid-term review. COM(2025) 123 final. *European Commission*. Strasbourg, 1.4.2025. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2025:0123:FIN>.
4. Baum Michael, Dan Marek. Cohesion Policy in the European Union. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2013. DOI: 10.1007/978-1-137-47192-5.
5. President Cordeiro, Draghi's report demonstrates the need for a Cohesion Policy available to all European regions. 8 September 2024. *European Committee of the Regions*. URL: <https://cor.europa.eu/en/news/president-cordeiro-draghis-report-demonstrates-need-cohesion-policy-available-all-european-regions>.
6. Пікетті Т. Капітал у XXI столітті / пер. з англ. Н. Палій. Київ: Наш Формат, 2016. 696 с.
7. Довгань Н. О. Соціальна згуртованість суспільства: теорія і практика. *Проблеми політичної психології*. 2024. Вип. 15 (29). С. 30–49. DOI: <https://doi.org/10.33120/popp-Vol15-Year2024-150> (дата звернення: 11.06.2025).
8. LibreTexts Українська бібліотека. URL: [https://ukrayinska.libretexts.org/Соціальні_науки/Соціальна_робота_та_послуги/Дослідження_соціальних_наук_-_принципи_%2C_методи_та_практики_\(Bhattacharjee\)/06%3A_Вимірювання_конструкцій/6.01%3A_Концептуалізація](https://ukrayinska.libretexts.org/Соціальні_науки/Соціальна_робота_та_послуги/Дослідження_соціальних_наук_-_принципи_%2C_методи_та_практики_(Bhattacharjee)/06%3A_Вимірювання_конструкцій/6.01%3A_Концептуалізація) (дата звернення: 17.10.2025).
9. Jenson Jane. Defining and Measuring Social Cohesion. London : Commonwealth Secretariat and United Nations Research Institute for Social Development, 2010. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/785809>.
10. McNeill Desmond. The Diffusion of Ideas in Development Theory and Policy. *Global Social Policy*. 2006. Vol. 6, No. 3. P. 334–354. DOI: <https://doi.org/10.1177/1468018106069204>. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1468018106069204>.
11. Rajulton Fernando, Ravanera Zenaida, Beaujot Roderic. Measuring Social Cohesion: An Experiment Using the Canadian National Survey of Giving, Volunteering, and Participating. *Social Indicators Research*. 2007. Vol. 80. No. 3. P. 461–492. DOI: 10.1007/s11205-006-0011-1. URL: <https://www.jstor.org/stable/27734549>.
12. Hulse K., Stone W. Social Cohesion, Social Capital and Social Exclusion: A Cross-Cultural Comparison. *Policy Studies*. 2007. Vol. 28, No. 2. P. 109–128. DOI: <https://doi.org/10.1080/01442870701309049> (data of application: 11.06.2025).
13. Leonardi Roberto. Convergence, Cohesion and Integration in the European Union. London: Palgrave Macmillan, 2006. DOI: <https://doi.org/10.1057/9780230372788>.
14. Díez Sánchez Leticia. Why Cohesion Policy Is Not About Cohesion. *Common Market Law Review*. 2025. Vol. 62. Iss. 1. P. 13–48. DOI: <https://doi.org/10.54648/cola2025002>.
15. Leino-Sandberg Päivi, Lindseth Peter. How Cohesion Became the EU's Vehicle for Economic Policy: Tracing the Hidden History of Article 175(3) TFEU. *Verfassungsblog*. August 14, 2023. URL: <https://verfassungsblog.de/how-cohesion-became-the-eus-vehicle-for-economic-policy/>, DOI: 10.17176/20230814-104247-0.
16. Tarschys Daniel. The Enigma of European Added Value: Setting Priorities for the European Union. Stockholm : Swedish Institute for European Policy Studies, 2005.
17. The Long-Term Effectiveness of EU Cohesion Policy: Assessing the Achievements of the ERDF, 1989–2012 / John Bachtler, Iain Begg, David Charles, and Laura Polverari. *EU Cohesion Policy: Reassessing Performance and Direction* / ed. John Bachtler, Peter Berkowitz, Sally Hardy, and Tatjana Muravska. London: Routledge, 2017. URL: <https://www.taylorfrancis.com/books/10.4324/9781315401867> (data of application: 02.06.2025).

18. EU Cohesion Policy: Reassessing Performance and Direction / ed. John Bachtler, Peter Berkowitz, Sally Hardy, Tatjana Muravska. London and New York: Routledge, 2017. 344 p. URL: <https://www.taylorfrancis.com/books/10.4324/9781315401867>.
19. A Global Economy Version of QUEST: Simulation Properties / Burgert Matthias, Werner Roeger, Janos Varga, Jan in 't Veld, Lukas Vogel. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2020. 64 p. URL: https://economy-finance.ec.europa.eu/publications/global-economy-version-quest-simulation-properties_en. DOI: 10.2765/779423 (data of application: June 2, 2025).
20. Ederveen Sjeff, Henri L. F. de Groot, Richard Nahuys. Fertile Soil for Structural Funds? A Panel Data Analysis of the Conditional Effectiveness of European Cohesion Policy. *Kyklos*. 2006. Vol. 59. No. 1. P. 17–42. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-6435.2006.00318.x>.
21. Beugelsdijk S., Eijffinger S. The Effectiveness of Structural Policy in the European Union: An Empirical Analysis for the EU–15 in 1995–2001. *Journal of Common Market Studies*. 2005. Vol. 43. Iss. 1. P. 37–51. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.0021-9886.2005.00545.x>.
22. Becker Sascha O., Egger Peter, Maximilian von Ehrlich. Absorptive Capacity and the Growth and Investment Effects of Regional Transfers: A Regression Discontinuity Design with Heterogeneous Treatment Effects. *American Economic Journal: Economic Policy*. 2013. Vol. 5, No. 4. P. 29–77. DOI: 10.1257/pol.5.4.29.
23. Fidrmuc J., Hulényi M., Zajkowska O. The Elusive Quest for the Holy Grail of an Impact of EU Funds on Regional Growth. URL: https://www.researchgate.net/publication/344446447_The_elusive_quest_for_the_holy_grail_of_an_impact_of_EU_funds_on_regional_growth
24. Crucitti Francesca, Nicholas-Joseph Lazarou, Philippe Monfort, Simone Salotti. Where Does the EU Cohesion Policy Produce Its Benefits? A Model Analysis of the International Spillovers Generated by the Policy. *Economic Systems*. 2023. Vol. 47, Iss. 3. 101076. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ecosys.2023.101076>.
25. Delgado, M., Porter, M. E., & Stern, S. (2014). Clusters, convergence, and economic performance. *Research Policy*, 43(10), 1785–1799. DOI: 10.1016/j.respol.2014.05.007. Пряме посилання (URL): <https://doi.org/10.1016/j.respol.2014.05.007>.
26. Quah Danny. Convergence Empirics Across Economies with (Some) Capital Mobility. *Journal of Economic Growth*. 1996. Vol. 1, No. 1. P. 95–124. URL: <https://www.jstor.org/stable/40215883>.
27. Darvas Zsolt, Mazza Jan, Midoes Catarina. How to Improve European Union Cohesion Policy for the Next Decade. *Bruegel Policy Contribution No. 2019/8*. Brussels: Bruegel, 2019. Accessed June 2, 2025. URL: <https://hdl.handle.net/10419/208039>.
28. Communication from the commission to the European parliament, the council, the European economic and social committee and the committee of the regions on the 8th Cohesion Report: Cohesion in Europe towards 2050 {SWD(2022) 34 final}. *European Commission*. Brussels : European Commission, February 4, 2022. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52022DC0034> (data of application: June 2, 2025).
29. Ninth Report on Economic, Social and Territorial Cohesion. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2024. *European Commission*. 353 p. DOI: 10.2776/264833. KN-05-23-548-EN-N. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/cohesion-report/ (data of application: June 2, 2025).
30. Activity Report 2019–2024: Committee on Regional Development (REGI). Directorate-General for Internal Policies, April 2024. *European Parliament*. 78 p. URL: <https://www.europarl.europa.eu/committees/en/regi-activity-report-2019-2024/product-details/20240530CPU45349> (data of application: June 2, 2025).
31. Forging a Sustainable Future Together: Cohesion for a Competitive and Inclusive Europe. Report of the High-Level Group on the Future of Cohesion Policy. Luxembourg: Publications Office of the European Union, February 2024. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/c6e97287-cee3-11ee-b9d9-01aa75ed71a1/language-en> (data of application: June 2, 2025).
32. Letta Enrico. Much More Than a Market: Report by Enrico Letta. April 2024. 146 p. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/ny3j24sm/much-more-than-a-market-report-by-enrico-letta.pdf>.
33. Draghi Mario. The Future of European Competitiveness: A Competitiveness Strategy for Europe. September 2024. 73 p. URL: <https://commission.europa.eu/document/download/97e481fd->

- 2dc3-412d-be4c-f152a8232961_en?filename=The%20future%20of%20European%20competitiveness%20_%20A%20competitiveness%20strategy%20for%20Europe.pdf.
34. Дейнеко О.О. Соціальна згуртованість як категорія державної політики: особливості конструювання в українському законодавстві. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2017. Вип. 50. С. 298. DOI: <https://doi.org/10.21564/2663-5704.49.229332>.
35. Ортега-і-Гассет Хосе. Безхребетна Іспанія / пер. з ісп. С. Борщевського. Київ : Темпора, 2011. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printitzip.php?tid=3811>.
36. Moustakas L. Social Cohesion: Definitions, Causes and Consequences. *Encyclopedia*. 2023. Vol. 3, No. 3. P. 1028–1037. DOI: <https://doi.org/10.3390/encyclopedia3030075> (data of application: 11.06.2025).
37. Walkerová Kateřina. Cohesion as a Backbone of Union: Solidarity and Integration. *20 Years of Enlargement: Case Law of the Court of Justice of the European Union*. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2025. 244 p.
38. Owsiany-Hornung M. Solidarity: From a Political Ideal to a Legally Enforceable Principle. Lessons from the OPAL Case. *20 Years of Enlargement: Case Law of the Court of Justice of the European Union*. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2025. 244 p.
39. Faludi A. Territorial Cohesion: An Unidentified Political Objective. Introduction to the Special Issue. *Town Planning Review*. 2005. Vol. 76, No. 1. P. 1–13. DOI: <https://doi.org/10.3828/tpr.76.1.1>.
40. Bachtler John et al., eds. EU Cohesion Policy: Reassessing Performance and Direction. London : Routledge, 2017. URL: <https://www.routledge.com/EU-Cohesion-Policy-Reassessing-performance-and-direction/Bachtler-Berkowitz-Hardy-Muravska/p/book/9780367668020>.
41. Bachtler J., Mendez C. Cohesion and the EU's budget: is conditionality undermining solidarity? In R. Coman, A. Crespy, V. A. Schmidt (Eds.). *Governance and politics in the post-crisis European Union*. Cambridge University Press. 2020. P. 121–139. URL: <https://doi.org/10.1017/9781108612609.009>.
42. Péti Márton, ed. Handbook on Territorial Cohesion: Application of Territorial Approaches in Developments Supported by the Public Sector. Budapest : VÁTI Hungarian Public Nonprofit Company for Regional Development and Town Planning, 2010. URL: https://archiv2011-2022regionálispolitika.kormany.hu/download/9/8a/10000/TC%20Kézikönyv_EN.pdf.
43. Széchy Balázs. The Future of EU Cohesion Policy: The Emerging Debate. Briefing. European Parliament. October 2023. URL: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/753948/EPRS_BRI%282023%29753948_EN.pdf.
44. Communication from the commission to the council, the European parliament, the committee of the regions and the European economic and social committee Green Paper on Territorial Cohesion Turning territorial diversity into strength {SEC(2008) 2550} COM(2008) 616 final. Brussels, October 2008. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0616:FIN:EN:PDF>.
45. Michal Tomášek, Šmejkal Václav та ін. Коментар до Договору про функціонування ЄС, Договору про ЄС та Хартії основоположних прав ЄС. Прага : Wolters Kluwer ČR, 2024.
46. EU Cohesion Policy beyond 2027: Commission establishes High-Level Reflection Group. *European Commission*. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/whats-new/newsroom/31-01-2023-eu-cohesion-policy-beyond-2027-commission-establishes-high-level-reflection-group_en.
47. Системний аналіз інформаційних процесів : навч. посібник / В.М. Варенко, І.В. Братусь, В.С. Дорошенко та ін. Київ: Університет “Україна”, 2013. 203 с. URL: https://duikt.edu.ua/uploads/1_18_98931046.pdf.
48. Рамазанов С.К., Рогоза М.Є., Мусаєва Е.К. Нелінійні моделі та аналіз складних систем. Ч. 1. 3-тє вид. зі змінами. Полтава: ПУЕТ, 2016. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/300238084.pdf> (дата звернення: 11.06.2025).
49. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями / пер. укр. мовою. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text (дата звернення: 11.06.2025).
50. Consolidated Version of the Treaty on European Union. *Official Journal of the European Union*, C. 326, 26.10.2012. URL: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0023.02/DOC_1&format=PDF (data of application: 11.06.2025).

51. Angell O.H., de Beer S. Chapter 4: Social Cohesion. Critical Theoretical Exploration of a Concept. *Stuck in the Margins?* / Ignatius Swart, Auli Vähäkangas, Marlize Rabe, Annette Leis-Peters (eds.). DOI: <https://doi.org/10.13109/9783666568558.65> (data of application: 11.06.2025).
52. Forging a sustainable future together: Cohesion for a competitive and inclusive Europe. Report of the High-Level Group on the Future of Cohesion Policy, February 2024. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2024. Print ISBN 978-92-68-10296-1. PDF ISBN 978-92-68-10295-4. doi: 10.2776/143512 (print), 10.2776/974536 (PDF). *European Commission*. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/c6e97287-ccc3-11ee-b9d9-01aa75ed71a1/language-en> (data of application: June 2, 2025).
53. Forging a sustainable future together: Cohesion for a competitive and inclusive Europe. Report of the High-Level Group on the Future of Cohesion Policy. Launch of the Group's Report Brussels, 20 February 2024. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/policy/how/future-cohesion-policy/presentation_final_report_20022024.pdf.
54. Когезія. Вікіпедія: Вільна енциклопедія. Останнє редагування 10 лютого 2025 року. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Когезія>.
55. Council of Europe. Promoting the Policy Debate on Social Exclusion from a Comparative Perspective. Trends in Social Cohesion, no. 1. Strasbourg : Council of Europe, 2001. URL: https://www.coe.int/t/dg3/socialpolicies/socialcohesiondev/source/Trends/Trends-01_en.pdf.
56. The Well-being of Nations: The Role of Human and Social Capital / Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). Paris : OECD Publishing, 2001. URL: https://www.oecd.org/en/publications/2001/05/the-well-being-of-nations_g1gh268d.html.
57. Division for Inclusive Social Development. URL: https://www.un.org/esa/socdev/sib/inclusive_society/social%20cohesion.html (data of application: February 10, 2025).
58. A New Strategy for Social Cohesion: Revised Strategy for Social Cohesion, European Committee for Social Cohesion (CDCS), approved by the Committee of Ministers on 31 March 2004. URL: https://www.coe.int/t/dg3/socialpolicies/socialcohesiondev/source/revisedstrategy_en.pdf.
59. Джадт Т. Після війни. Історія Європи від 1945 року / пер. з англ. К. Зарембо. Київ: Наш Формат, 2020. 928 с.
60. Fonseca Xavier, Lukosch Stephan, Brazier Frances. Social Participation: Systematization and Scale. *Information, Communication & Society*. 2018. Vol. 22, No. 2 P. 231–253. DOI: <https://doi.org/10.1080/13511610.2018.1497480>.
61. Mulder J. (Re) Conceptualising a Social Market Economy for the EU Internal Market. *Utrecht Law Review*. 2019. Vol. 15, Iss. 2. P. 16–31. DOI: <https://doi.org/10.18352/ulr.508>.
62. Прокопчук О.А., Ковальчук О.Д., Усюк Т.В. Європейська політика згуртування: концептуальні засади, імперативи для України. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 26. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-26-13>.